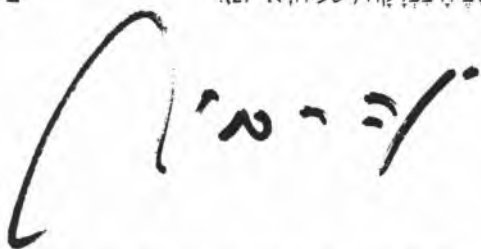

לבעול. כרם יפה, כבשה יפה, אשה יפה. שיש דברים שאפשר לקחת ולסלק את המפריעים לקחת, אבל אסור: לא תוכל לקחת, כי זה רשע. לא תוכל לחטוף כי העולם מביט בך ואתה אחראי לעולם. היהדות אינה עומדת על יותר אהבה, ולא על יותר יפה, ולא על יותר חכמה – היא עומדת על יותר צודק. על פחות עוול. על מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך.

איך מקיימים את העמידה הנכונה כאחראי לעולם, כשאתה ריבון בעולם המדעני הציני הזה, הצבוע הזה, האכזר הזה, הפרגמטי הזה, האגוצנטרי הזה, – זו יותר משאלה קשה.

אבל אנחנו בתוך תוכה של השאלה הקשה והיא בתוך תוכנו. אנחנו נרדפי התביעה העתיקה שהיא בדמנו: צדק צדק תרדוף (דברים, ט"ז, 20), ואנחנו נרדפי החזון העתיק שהוא בדמנו, כן: ציון במשפט תפדה (שפי' בצדקה 'ישעיה, א' 27).

דברים שנאמרו בפגישת סופרים, מדריד, ספרד, אוקטובר, 1983

מירה מאיר

בציר ארבעים ותשע

נדמה שהיה זה הבקרי
של ארבעים ותשע בוקר
עגלות רחופות לסוסים קפוסות פרי
אדום ומנטף ומחירי אחריו עקבות
דביקים של עסים ועלי גפן קמטים
מחכים בואנה היקב. ריח
חמאמץ חכה בנחירי
והרצפה הדביקה חססה כפוח בשתי
רגלי בסנדרלים חסיסה ללא הרפות.
עגלות התגלגלו פנימה עזרי זוכרת
פני הנער על מושב הפולחן והעסים
ננו ננו מעגלתו העמוסה. פנימה
מלנה מבטי השמאות של תלמידת
תיכון צירונית שם ויוצא בעגלות
הפרוקה הריקה נעסים חסכים
מנטף. עזר היו קרבות וקאו
עולים רבים עלגי שסה הקור
לא היה מישב וקטנה המל
נע ננו פנכים כפוחים היקב
והנער כמרומי העגלה בתיכוכו
ועסים הענבים מנטף

וחזק, אל אדם חלש או אל עם חלש – ולקח ממנו ככוח ובלי להרהר פעמיים ובלי להצטדק: כוחי הוא צידקי. היכן ומתי לא קרה שאלהי ענווה ורחמים לא הוחלף באלהי גבורה וכוח. Dieuetmondroit כשה' droil הוא גם זכות אבל גם יד ימין של כוח ושל נשק.

בין כל עמי העולם ובין כל סיפורי ההיסטוריה, התהלכו לפני אלפיים, שלושת-אלפי שנים על הרים לא גבוהים במקום לא מרכזי בעולם על פני כבדת-ארץ לא גדולה – אנשים יחפים שהרימו קולם והתעברו בדבריהם במהלך ההיסטוריה. בדבריהם ולא במעשיהם, לפי שלא בידיהם שום כוח מעשי, פיס, פוליטי או כלכלי. מידה אחרת לעולם – הם תבעו מתוך שיכנוע מוחלט – שתהיה איזו סימטריה בין הזכות ובין החובה. שהעולם לא יהיה הפקר. ושכבשה קטנה אחת לא תהיה הפקר, ושאשה אחת לא תהיה הפקר, ושנחלת אבות לא תהיה הפקר.

אולי לכן, כשחזרו היהודים אל ארצם העתיקה לפני כמאה שנים, וכשבתודעת העולם עדיין קיים זיכרון לא-נימחה של הקול ההוא התובע מבעלי הכוח את משמעת הצדק: וותר, זה לא שלך! חדל, אל תקח בכוח: עצור, הכוח אינו מקנה זכות! – והיתה איזו ציפייה בעולם, כנראה, לראות איך ימחיש העם היהודי בהתחדשו כריבון בעל-כוח על אדמתו – את עקרון הסימטריה של הצדק: שלא לרשת בלא הסכמה ולא לקחת בלא רשות.

ואמנם, סיפור הציונות היה סיפור כזה. הציונים התנחלו בתחילה על אדמות ריקות, על ביצות ומידבריות. וכשקנו אדמה קנו במשא-ומתן חפשי בלא כידונים מאחוריהם. מה שלקחו לקחו מן השממה, אדמה שלא היו לה בעלים עליה, ומה שקנו, קנו מתוך הסכמה הדדית בין הצדדים.

בשנים אחרונות השתנו הדברים. אי-אפשר שלא להודות בדבר. והוויכוח הזה חוצה כעת את העם היהודי בישראל. מה הזכות לקחת אדמה מן היושבים עליה. או לקנות אדמה כשהכידונים והמקלעים מאחור. אלה טוענים שזו זכות היסטורית עתיקה שכעת הגיעה שעתה להתממש, כשחזרו בעליה האמיתיים של הנחלה אל נחלת אבותיהם. ואלה טוענים כי לעולם אין לרשת אדמה בכוח אלא רק בהסכמה, בפשרה ובקבלת מרות הצדק.

שני הצדדים בציונות, הצד המיתולוגי מכאן, והצד הראציונאלי מכאן, אלה עושים את העולם הממשי לדימוי של רעיון בלתי תלוי בתנאים שהשתנו; ואלה מודים בתנאים שהשתנו ומבקשים למצוא הסדר של הסכמה הדדית. מצד אחד עומדים הטוענים שהיהודים לאחר שהעולם ניסה להשמידם רשאים לתבוע לעצמם את הנחלה המובטחת מידי אלוה זכות שאינה תלויה בהסכמת איש; ומצד שני עומדים הטוענים שמשמעות היהדות היא להתערב בכל מעשה עוול המנסה לרשת בלא צדק ולקחת בלא רשות.

קול אחד הוא קול דרך-כל-העולם-תמיד: צודק הוא החזק יותר; וקול אחד הוא קול הדרך האנטי היסטורית: שהכוח לבדו אינו מקנה צדק. שהכוח לבדו הוא עוול.

דרך אחת כמנה כחוקי הגראוויטציה: מה שכבד נופל. ואין צורך להוכיח מאמץ כדי ליפול למטה. ודרך אחת כמנה כחוקי העילוי: רק השקעת הרבה כוח ואנרגיה מרימה אותך למעלה. ולא קשה לשער לאן דעת הבריות נוטה.

וכך מסתכל היום העולם בסקרנות מרובה ולא נלאית בקרב הרעיוני הנוש כעת בישראל של שנות השמונים. שתי מידות הסתכלות יש לו לעולם: אחת, מחמירה ומפורטת לישראל, ואחת כללית וסלחנית אל העולם: במיקרוסקופ מלוטש אל ישראל, ובטלסקופ עמום אל העולם: איך תכריע ישראל את הוויכוח הנוקב שבה. אם תלך גם היא בדרך כל העולם ותיקח לה מה שהכוח מקנה לה, או, אם תיפנה לשמוע אל הקול העתיק ואינו מרפה ממנה ושעדיין פונה אל חילוניים כדתיים.

שיש דברים שאסור. גם כשמפתים לקחת, לרשת,

ה סיפור ישן נושן. ימיו כימי המלכים והנסיכים מכל התקופות. מלך ראה דבר יפה בעיניו, כרם, בעל-חיים, אשה, חמד אותם ולקח לעצמו. איפה זה לא קרה מתי זה לא קרה. ממש לכן המלך הוא מלך, כדי לקחת. אמנם לפעמים שילם המלך את מחיר הדבר שנלקח אבל לפעמים צריך היה להודות לו שלקח רק מה שלקח ולא יותר.

הסיפור המיוחד שאני מתכוון אליו הוא סיפור בן כאלפיים ושמונה מאות שנה (850 לפנה"ס). זירת ההתרחשות שלו ביזרעאל, עיר קטנה בעמק / בית הרי שומרון והרי הגליל, המלך אחאב חמד כרם יפה ופנה אל בעליו, נבות, והציע לו כרם אחר תחתיו או מחיר טוב. אבל נבות מייאן: הוא טען שזו נחלת אבותיו ואדם אינו מוסר את נחלת אבותיו. המלכה איזבל התערבה אז בסכסוך וסילקה את נבות בדרך של עיוות משפט, נבות הומת ואחאב ירד אל הכרם שחמד לו, לרישתו.

אלא שעל דרכו נחסם באיש לווהט וסוער אחד, אליהו, "הרצחת וגם ירשת!" (מלכים א', כ"א) זעק אליו. ואחאב נעצר. נדהם. תופש ולא תופש מה עשה.

האם רצח מקנה זכות? האם כוח עושה זכות? – האם יכול העולם לעמוד על הכלל המעשי הזה: כוח עושה זכות?

מאה ושלושים שנה קודם מאורע זה, (980 לפנה"ס) לא הרחק משם, בארמון המלך בירושלים, מספרים לו לדוד המלך הגדול סיפור על איש עני ואיש עשיר וכיבשה קטנה אחת. המלך זה עתה חטף לו אשה יפה אחת מאחד מקציניו ונפטר ממנו על ידי ששלחו למות במלחמה, ואיש זועם אחד עומד עתה לפניו ומספר לו את הסיפור ככבשה קטנה אחת של איש עני אחד שאיש עשיר אחד חטף אותה ממנו כדי לחסוך מכבשיו המרובות שלו. המלך שומע את הסיפור ונמסר כבקסם אחר הסוף הבלתי נימנע, ואז פונה המספר אליו וקורע באחת את הצעיפים: "אתה האיש!" זועק הנביא נתן אל המלך דוד: מלך שלוקח בעוול יישלם במלכותו, ולא תיכון מלכות רשע (שמואל ב', י"א).

כוחם של מלכים היה אין סופי. וממולם ניצבו נביאים חסרי שום כוח פיס. אבל הם ניצבו על דרכם של המלכים וחסמו אותם בשאלות נוקבות: האם הכוח מקנה זכות? ומה צריך לעשות את סדר העולם, הכוח או הצדק? כשצדק פירושו, שלא לקחת שלא בזכות. שאיש עני וחסר כוח – בא הצדק ותובע את זכותו. ושכל אורח קטן וחסר כל – הצדק בא ותובע את זכותו. ושעל-כן העולם אינו נחלק רק לחזקים ולחלשים, אלא גם לצדיקים ולרשעים.

תביעה זו לצדק במקום שאין לו זכר, ובעיקר במקום שלצדק אין לא שנינים ולא צפרניים ולא שום כוח מפחיד – היתה בעצם הגילוי של היהודים בעולם העתיק. שיש דברים שאסור לעשות גם כשאפשר, ושיש דברים שעוול לעשותם גם כשאפשר לעשותם. ושהצדק, בסופו של חשבון, חזק ממש כמו הכוח, ושהעוול מפסיד ממש כמו החולשה. וכשם שכל מה שאינו בשיווי-משקל נופל, גם העולם נופל אם צדק זה נישמע תמיד למדי ובלתי מעשי לגמרי. סיפורי ההיסטוריה מכחישים בהמוניהם תיזות אלה. סיפורי ההיסטוריה בכל מקום בעולם ובכל זמן מספרים וחוזרים ומספרים על צדיקים ורע להם ועל רשעים וטוב להם. על הצדיק המפסיד ועל הרשע המרוויח, ושזו היא דרך-המלך של העולם הריאלי. ושעל-כן מוטב להיות חזק מהיות צודק.

מה שמיוחד בשני הסיפורים העתיקים הוא, ממש העמידה כנגד המהלך ההיסטורי. ההיפוך הלא ייאמן, הלא ריאליסטי: דווקא הלא נכנע להוכחות השיגרה המצוייה – רוצח אינו יורש. פשוט וללא פשרה. שודד לא יזכה. ולכוח אין לגיטימציה. הסדר המאוזן הוא הצדק. והעוול הוא אי-הסדר, הדיסהארמוניה, הדיסוננס, והוא ממוטט את העולם. כי היכן בעולם ומתי בעולם לא רצחו כדי לרשת. בעולם העתיק ובעולם החדש, ובעולם שלנו היום. היכן ומתי לא הלך אדם תקיף וחזק, או עם תקיף